

**BİZANS DÖNEMİNDE GÜNLÜK KULLANIM AMAÇLI CAM
OBJELER VE İŞLEVLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
BYZANTINE GLASS VESSELS FOR EVERYDAY USE AND
SOME COMMENTS ON THEIR FUNCTIONS**

Özgü Çömezoğlu*

Abstract

A large majority of the vessels produced for daily use are tablewares. Bottles/flasks, jugs, jars, beakers, goblets, plates and bowls are the examples of these vessels which are the content of this article. On the other hand the forms of these groups are also adequate for other functions such as lightening, cosmetic and liturgy. Usually the features of their find spots or characteristics of form and decoration provide information about their functions. However, the use of different names for very similar forms, usually causes difficulties in distinguishing new findings.

In this article, several forms of these groups have been identified in charts, to follow the types and their chronology. Thus, the functions of each type have been described in the light of the previous researchs. In addition, some suggestions have been made by pointing to the problems of terminology. The forms which were created to meet the needs of daily use, usually produced in accordance of the contemporary taste.

* Araş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı, Laleli, İstanbul. Email: ozgucom@gmail.com

Giriş:

Bizans döneminde kullanıldığı bilinen cam eserler günümüze sınırlı sayıda ulaşmıştır. Özellikle son dönemde artan Bizans dönemi kazılarıyla, bu buluntulara dair bilgiler artmaktadır. Günlük kullanım objelerinin metal, cam, ahşap ve seramik olduğu bilinmektedir. Bu makalede ele alınan cam eserler, eritilerek geri dönüştürülebilen malzemeler olduğu için günümüze az miktarda gelmiş olmaları mümkündür.¹

Cam objelerin işlevlerinden kısaca bahsetmek gerekirse, pencere camı ve kandil gibi aydınlatma işlevli objeler; bilezik, boncuk, yüzük gibi takı ve süs eşyaları; hacı şişeleri gibi dini amaçla kullanılan objeler ya da özel amaçlar için üretilmiş kaplar ile; şişe, sürahi, kavanoz, bardak, kase, tabak gibi mutfak eşyalarının önemli yer tuttuğu görülür. Aydınlatma işlevli eserler ve takılar da mutfak kapları gibi günlük hayatta kullanılmış eserlerdir. Ancak makalemizin sınırlarını, isimlendirilmelerinde ve işlevlerinin tespit edilebilmelerindeki güçlük nedeniyle günlük kullanım amaçlı mutfak ve sofa kapları oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın konusu olarak şişe/sürahi, kavanoz, bardak/kadeh ve kase/tabak formları ele alınmış; ancak lüks kullanım objeleri işlev-form-süsleme ilişkilerindeki özel ve birbirinden farklılık gösterebilen koşulları sebebiyle konu dışında tutulmuştur. Bu tipler içinde sıra dışı gövde formlarına ve süslemelere sahip eserlerin ise, günlük kullanıma yönelik olmadığı, bir kısmının özel amaçlarla üretildiği düşünülebilir. Yukarıda sözü geçen kap türleri, çalışmanın içeriğinde 4. yüzyıldan itibaren incelenmiştir. Erken Bizans dönemine tarihlenen kap formları, Roma geleneğini devam ettiren özelliklere sahiptir. Akdeniz'in doğu ve güney kıyılarında 7. yüzyıldan itibaren Bizans egemenliği azalsa ve yok olsa da, form ve üslupta Bizans yerleşimlerindekiyle ortak özelliklerin devam ettiği dikkati çekmektedir.

Genel olarak Bizans dönemi cam buluntularının değerlendirildiği kazı

¹ Serçelimanı batığında tespit edildiği gibi kırk camların tekrar ergitilmek üzere toplandığı bilinmektedir, bkz. V. Lauvers, P. Degryse ve M. Waelkens, "Evidence for Anatolian Glassworking in Antiquity: the case of Sagalassos (Southwestern Turkey)", **Journal of Glass Studies**, 49, 2007, s. 45. Ayrıca Sagalassos'taki atölyede üretim sırasında geri dönüşüm yapıldığı da düşünülmektedir, bkz. F. A. Doorninck, "The Serçelimanı Shipwreck: an 11th Century Cargo of Fatimid Glassware Cullet for Byzantine Glassmakers", **I.Uluslararası Cam Sempozyumu**, 26- 27 Nisan 1988, İstanbul, 1990, s. 62-63.

çalışmalarının sonuçları aracılığıyla cam objelerin form ve işlev özellikleri hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. Kapların kazıda buldukları yerler, kontekstlerinde bulunan diğer objeler ile olan ilişkileri, kullanıldıkları ortama ilişkin veriler sağlamaktadır. Bunun yanı sıra katalog çalışmaları ve Bizans dönemi resim sanatı örnekleri de türlerin tanınmasına yardımcı olmaktadır. Değerlendirmeye aldığımız kaplar arasında yoğunluk erken Bizans buluntularındadır. Bunun başlıca sebebi Ortaçağ kazılarının erken Bizans dönemi araştırmalarına göre azlığı olmalıdır.

Pek çoğu bezemesiz ya da cam ipliği gibi basit bezemelere sahip Ortaçağ kaplarının değerlendirilebilmesinde tabaka özellikleri önem taşımaktadır. Bununla beraber, 7.yüzyılın sonlarından itibaren doğu Akdeniz’de Bizans yerleşimleriyle çağdaş olan Emevi, Abbasi, Fatımi, Memlük yerleşimlerinde kullanılan objeler,² Bizans yerleşimlerinde bulunanlarla yakın benzerlik göstermektedir. Birbirinden tamamıyla bağımsız değerlendirilemeyen bu coğrafyalardaki örnekler, siyasi koşullarında, üretim teknikleri ve beğenilerinde değişimler ortaya çıkmasına rağmen Ortaçağ için önemli karşılaştırma kaynakları olmaktadır.

Bu çalışmada, işlevleri kolaylıkla tanımlanamayan ve günlük hayatta nasıl kullanıldıkları net olarak tespit edilmekte zorluk çekilen bu kaplar tanımlanarak tartışılacaktır. Öncelikle Bizans dönemi cam sanatı araştırmalarının sonuçları incelenmiş, kap türleri ve bunlar üzerine yapılmış değerlendirmeler bir araya getirilmiştir. İşlevler ile ilgili karşılaştırma yapmak ve Bizans dönemine tarihlenen bu kapları tanımlayabilmek için tablolar oluşturulmuştur. Böylece, günlük kullanım amaçlı mutfak ve sofra kaplarının türlerine göre gruplanarak bir bütün olarak görülebilmesi amaçlanmaktadır.

Kap Türleri ve Kullanım Alanları:

Bizans dönemine tarihlenen şişeler form açısından geniş çeşitliliğe sahiptir ve içlerinden çoğu dönemlerinin zevkini yansıtır. Cam sanatı ile

2 C. Meyer, “Glass from the North Theater Byzantine Church and Surroundings at Jerash, Jordan”, **Basor Supplements**, ed. Walter E. Rast, no.25, 1988; D. B. Harden, “Glass”, **Deberia West**, ed. P. L. Shinnie ve M. Shinnie, 1978; F. A. Doorninck, **a.g.e.** 1990; A. Özet, **Dipten Gelen Parıltı**, Ankara 1998, s. 159-176; A. Lane, “Medieval Glass Finds at Al Mina in North Syria”, **Archeologia**, LXXXVII, 1937, s. 64- 70.

ilgili yayınlarda, şişe ve sūrahi terimleri arasında zaman zaman net bir ayırım görülememektedir. Sūrahilerin sıvıları servis etme amacıyla kullanımlarının ön planda olduğu da düşünülürse, kulplu ya da yonca ağızlı kapların “sūrahi” olarak adlandırılmaları yerinde olabilir. Ancak her iki türde de aynı gövde formları ve süslemelerin görüldüğüne dikkati çekmek gerekir. Bu tiplerin dışında parfüm ve kozmetik şişeleri, küçük boyutları ve belirgin formları ile tanımlanıp ayırt edilebilmektedirler. Bu yüzden burada değerlendirilecek şişelerin içine, parfüm ya da kozmetik şişesi olarak tanımlanan gruba giren tipler alınmayacaktır.

Şişe ve sūrahiler adı altında Tablo1-16’de ele alınan kaplardan bir kısmının işlevleri ile ilgili net bilgi bulunmamaktadır. Bu formların isimlendirmelerinde şişe veya sūrahi kavramlarının karışık olarak kullanıldığı tespit edilebilmektedir³. Tablo 1-10’da tanımlanan tipler kulpsuz bulunmuş formlardır; bunun yanında Tablo 11-16’daki formlar ise servis işlevine yardımcı olabilecek ağız formlarına ya da kulplara sahiptirler, bu özellikleri servis işlevlerinin vurgulandığını düşündürmektedir.

Tespit edilmiş örnekler içinde Erken Bizans dönemine tarihlenenler yoğun olsa da, bazı formların orta ve geç Bizans dönemine de kullanılmaya devam edildiği izlenebilmektedir. Tablo-1’de görülen tipin de benzer olarak geç Bizans ve sonrasında da biçimi fazla değişmeden kullanılmaya devam edildiğini gösteren bir örneği, Korinth’te de bulunmuştur.⁴ Philippi’deki 6-7.yüzyıl yapısında bulunan bu tip şişelerin su, yağ ya da şarap dağıtmak için liturjik amaçla bazilika kompleksi içinde kullanıldıkları düşünülmektedir.⁵ Tablo 6’da örneklerine değinilen şişe formlarının Efes’te bulunan örneklerinin ise şarap veya başka bir sıvı için kullanıldıkları öne sürülmektedir.⁶

Tablolarda şişe ve sūrahiler olarak tanımlanan pek çok grubun Selanik’teki 3.-5.yüzyıllar arasına ait örnekleri, sofrta kapları olarak tanımlanmışlardır. Kourion’da bulunan 6.-7.yüzyıl şişe ve sūrahilerininse su

3 Yabancı literatürde bu tipler bottle, flask ve jug olarak tanımlanmaktadır.

4 G. R. Davidson, **Corinth Vol. XII: The Minor Objects**, 1952, no. 781.

5 A. C. Antonaras, “Early Christian Glass Finds from the Museum Basilica, Philippi”, **Journal of Glass Studies**, 49, 2007, s. 54.

6 B. Czurda-Ruth, **Hanghaus 1 in Ephesos, Die Glaser**, Wien, 2007, no.613-625; E. M. Stern, **Römisches, Byzantinisches und Frühmittelalterliches Glass. 10 v. Chr-700 n. Chr.**, Stuttgart, 2001, s. 199-200.

ve şarap koymak için kullanılmış olabilecekleri öne sürülmüştür.⁷ Genel olarak 11 cm. ile 25 cm. arasında değişen yükseklikleri, boyutlarıyla mut-fak kapları olarak kullanılmış olmaları fikrini desteklemektedir. Kulplu ve kulpsuz şişe/sürahi tipleri arasında form bakımından yakın benzerlikler tespit edilebilmektedir. Tablo 11’de tanıtılan ve 3.-6.yüzyıllar arasına tarihlenen kaplar bu dönemin Tablo 1’de görülen şişeleri ile ortak özellikler taşımaktadır. Selanik’te bulunan Tablo 11’dekiler ile benzer formdaki kapların sofraya kullanımına ait olduğu düşünülmektedir ve sürahi olarak adlandırılırlar.⁸

Yonca ağızlı veya akıtmalı kaplar ise, şişe, sürahi ya da ibrik adıyla tanımlanabilmektedirler. Gerasa’da bulunan 630-670 (yerleşimdeki geç Emevi-erken Bizans dönemi) arasına tarihlenen akıtmalı bir kap, ibrik (ever) olarak adlandırılmıştır (Tablo 14). Tablo 15’de Kourion buluntuları ile değinilen ayrıca Amorium ve Demre’de parçaları bulunan yonca ağızlı örnekler ise sürahi olarak değerlendirilmişlerdir.⁹

Suriye-Filistin bölgesinde 4.-5.yüzyıllarda geniş form ve süsleme çeşitliliğine sahip sürahiler üretilmiştir. Bir veya iki kulplu, çeşitli gövde formlarında kalıba üfleme süslemelere sahip değişik örnekler mevcuttur. İşlev olarak nerede kullanıldıklarını anlayabilmek oldukça zordur, fakat formlarının az bulunur olması ve işçiliklerinin zenginliği sebebiyle özel üretim oldukları düşünülebilir.¹⁰

Genel olarak kavanoz adı ile tanımlanan formlar, küresel, silindir ya da oval gövde üzerinde konik veya dışa açılan ağızlı örneklerdir (Tablo

7 A. C. Antonaras, “Glass Vessels from Roman and Early Christian Thessaloniki and Its Surroundings (1st Century BC – 6th Century AD)”, **AIHV**, 17. **Brussels**, 2009, s. 76, sofraya kapları yabancı literatürde “tableware” olarak isimlendirilmektedir. Kourion için bkz. S. H. Young, “Glass”, **Kourion: Excavations in the Episcopal Precinct**, ed. A. H. S. Megaw, Washington D.C., 2007, s. 501.

8 A. C. Antonaras, 2009, **a.g.e.**, s. 76.

9 Gerasa buluntuları için bkz. C. Meyer, **a.g.e.**, fig. 11/a; Kourion örnekleri için, S. H. Young, **a.g.e.**, s. 505, no.106-108; Amorium örnekleri için, C. S. Lightfoot v.d., “The Amorium Project: The 1997 Study Season”, **Dumbarton Oaks Papers**, 53, 1999, s. 343, fig. H/17; Demre buluntusu için, Ö. Çömezöğlü, “Demre Aziz Nikolaos Kilisesi’nden Günlük Kullanım İşlevli Cam Eserler”, **Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. Yıldız Ötügen’e Armağan**, ed. S. Doğan ve M. Kadiroğlu, İstanbul, 2010, s. 152, no.76.

10 Çok süslemeli, sıra dışı, özel kaplar için bkz. E. M. Stern, **Römisches, Byzantinisches und Frühmittelalterliches Glass. 10 v. Chr-700 n. Chr.**, Stuttgart, 2001.

17-21). Ağız çapları gövde çapına yakın genişliktedir ve az miktardaki örnekleri hariç¹¹ genelde kulpsuzdurlar. Günlük kullanım amaçlı olanların çoğu bezemesizdir ancak, tuvalet kaplarında bezeme bulunabilmektedir. Şişeler ile bir takım kavanoz formları da, şişe-sürahi tanımında olduğu gibi Bizans dönemi cam sanatında kimi zaman aynı isimler kullanıldığından, adlandırmalarında sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin şişe veya sürahiler arasında, kavanoz olarak da bilinen örneklerin görülmesi, eserlerin işlev ve tür bakımından ayırt edilebilmesini zorlaştırmaktadır. Kefar'Ara'da bulunan şişelerin benzerleri Samaria-Sebaste'de kavanoz olarak adlandırılmışlardır (Tablo 17). Khirbat El-Ni'ana'da bu formdaki kavanozların işlevi kozmetik amaçlı olarak değerlendirilmiştir.¹²

Saklama kapları olarak tanımladığımız kavanozların kullanılış şekillerini destekleyebilecek bir başka veri de, Tablo 19'da görülmektedir. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde bulunan kavanozlar ile beraber bu tipte kullanıldığı düşünülen bir de kapak bulunmuştur.

Kavanozların kozmetik amaçla kullanıldıklarına dair veriler ve görüşler önemli yer tutmaktadır. Tablo 17-21'de kavanoz olarak adlandırılan kapların yükseklikleri ortalama 6-13 cm. arasında değişmektedir. Kourion buluntuları arasındaki kavanozların yükseklikleri ise farklı olarak 20 cm. ye yaklaşmaktadır (Tablo 18).¹³ Mutfak kabı olarak kullanıldıkları hakkında yeterli veri yoktur.

Bizans dönemine tarihlenen çeşitli bardaklarda konik, silindirik, uzun şişkin gövde formuna sahip örnekler mevcuttur (Tablo 22-29). Tablo 24'de görülen bardak tipinin Khirbat El-Ni'ana'daki kazıma ya da applike bezemeli örneklerinde olduğu gibi hem kandil, hem de içme kabı olarak kullanılan formların varlığı da mümkün olabilmektedir. Ayrıca bu kapların ritüellerde kullanıldıkları da düşünülmektedir.¹⁴ Tablo 22'deki bardaklardan ise Khirbat El-Ni'ana'da bulunan bazılarının kaide kısmının sonradan

11 Kulplu örnekler için bkz. Tablo 17 form tanımlaması ve Tablo 21.

12 Kefar'Ara buluntuları için bkz. V. Sussman, "A Burial Cave at Kefar'Ara", *Atiqot* XI, 1976, s. 99, pl. XXVIII/3-7; Samaria-Sebaste için, G. M. Crowfoot, "Glass", *Samaria-Sebaste III: The Objects*, ed. G. M. Crowfoot, 1957, fig.95/15-17; Khirbat El-Ni'ana buluntuları için, Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, "Local Glass Production in the Late Roman-Early Byzantine Periods in Light of the Glass Finds from Khirbat El-Ni'ana", *Atiqot*, 57, 2007, s. 94-95.

13 S. H. Young, *a.g.e.*, s. 504-505, no.102-105.

14 Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, *a.g.e.*, fig.8/1, 8/2, 91-92.

eklenmiş olabileceği anlaşılmıştır.¹⁵ G. L. Jacobson, Sumaqa'da bulunan bu tip kaidelerin sayıca çokluğuna bakılarak, bunların tıpa ya da kapak olarak ikinci kez de kullanılmış olabileceklerini öne sürülmektedir.¹⁶

Ayaklı kadeh formları, erken Bizans dönemden itibaren geç Bizans dönemine kadar fazla değişiklik göstermeden kullanılmaya devam etmişlerdir. Bu tipin işlevi, yoğunlukları ve buldukları mekânların özelliklerine göre zaman zaman kandil olarak tanımlansa da, içme kabı olarak da adlandırılmaktadır. Bu kap tipine verilen işlev kazıda buldukları yer, çevre yerleşimlerin buluntularıyla olan benzerlikleri ve aynı kazıda bulunan diğer cam buluntularla yapılan boyut ve miktar karşılaştırmalarıyla sağlanmaktadır. Boyutları farklılıklar gösterebildiği gibi, ayak ve kaide formlarının da çeşitlemeleri mevcuttur. Bu türün içme kabı olarak tanımlandığı çeşitli kazılardan örnekleri sıralamakta, mutfak kullanımındaki olası yerlerini anlayabilmek açısından yarar vardır. Migdal Ashqelon'daki örnekleri, ayaklı bardaklar olarak adlandırılırlar, 6.-7.yüzyıl paralelleri ile karşılaştırılan bu kapların kandil olarak da kullanılabildiği düşünülmektedir. Sardis'te bulunan kadehler ise içme kabı olarak adlandırılmışlardır. Sumaqa'daki Bizans dönemine tarihlenen bir kadeh kaidesi, şarap kadehi olarak tanımlanır. İznik'te bulunan erken Bizans kadehleri de kandiller dışında bir kap grubu olarak ele alınmışlardır. Saraçhane'de bulunan kadehlerin içme kabı olabilecekleri düşünülmektedir. Seramikteyse benzer biçimlerin azlığına dikkat çekilir ve bu tipin kandil olma ihtimaline de yer verilir. Kourion'da bulunan 6.-7.yüzyıl kadehleri ise kandillerden ayrı bir grup olarak ele alınmışlar ve şarap bardakları/kapları olarak adlandırılmışlardır. Sayısal olarak bakıldığında, bazılarının kandil olarak kullanılmış olabilecekleri de önerilmektedir. Ashqelon'da da bu tip şarap kadehi olarak adlandırılır.¹⁷

15 Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, **a.g.e.**, fig. 8/3-9.

16 G. L. Jacobson, "The Glass Vessels from Horvat Sumaqa", **Sumaqa: A Roman and Byzantine Jewish Village on Mount Carmel, Israel**, ed. S. Dar, Oxford, 1999, s. 335.

17 Migdal Ashqelon buluntuları için Bkz. N. Katsnelson, "Glass Vessels from the Painted Tomb at Migdal Ashqelon", **Atiqot**, XXXVII, 1999, s. 70-71; Sardis için, A. Von Saldern, **Ancient and Byzantine Glass from Sardis**, London, 1980, s. 53; Sumaqa için, Jacobson, **a.g.e.**, fig.2.23; İznik için, Ü. Özgümüş, "Byzantine Glass Finds in the Roman Theatre at Iznik (Nicaea)", **Byzantinische Zeitschrift**, 101, 2008, s. 731-732; Saraçhane için, J. Hayes, **Saraçhane**, 1992, s. 400, no. 74; Kourion için, Young, **a.g.e.**, s. 490-495; Ashqelon için, N. Katsnelson ve R. E. Jackson Tall, "The Glass Vessels from Ashqelon, Semadar Hotel", **Atiqot**, 48, 2004, s. 103.

Bizans dönemi kaseleri arasında form olarak geniş bir çeşitliliğin varlığı görülür (Tablo 30-34). Katı veya sıvı servisinde kullanılan, bu işlevi karşılayabilecek pek çok form üretilmiştir. Günlük kullanım amacıyla üretilmiş bu kaplarda genel olarak bir tipolojiyi belirleyebilmek çeşitliliğin çokluğu sebebiyle oldukça zordur. Servis amacıyla kullanılan bu kaplardan bir kısmı derin, bir kısmı ise alçak ve yayvan kaseler olarak tanımlanabilmektedir. Bu alçak ve yayvan örnekler, bazı çalışmalarda tabak olarak adlandırılmaktadır. Bu formlardan bir kısmı madeni bir zarf veya askıya yerleştirilerek kandil olarak da kullanılmış olabileceği gibi, bazı örneklerde işlevi net olarak ayırabilmek mümkün değildir. Örnek olarak Philippi'deki 4-6.yüzyıllar arasında popüler olan yarım daire biçimli erken Bizans kâselerinin benzerleri, diğer kazılarda kandiller arasında değerlendirilebilmektedir.¹⁸ Sumaqa'da bulunan küresel formlu (Tablo 32) kaseler dışı açık ağızlı ve yarımküre formudur, 4.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bu kaseler hem mezarlarda hem de yerleşimlerde bulunmuşlardır.¹⁹ Buradan, bildiğimiz kase formlarının, günlük ihtiyaçları karşılamak için kullanılabildiği gibi, mezarlara koyulduğu da anlaşılır.

Sardis'te bulunup 5.-7.yüzyıllar arasına tarihlenen ayaklı içme kapları (salvers) ise kadehlerle karışabilmesi mümkün kaplardır. Bu formun, Roma dönemindeki alçak kase ve tabak formundan devşirildiği düşünülür. Buradaki örnekler 5.-7. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Aynı zamanda Sardis'te ağız çapı 30 cm. yi bulabilen ve erken Bizans dönemine tarihlenen ayaklı kaselerden de bahsedilmektedir.²⁰

Mutfak ve kullanımına ait olduğu düşünülen bazı kaplarda bir takım ortak özellikler görülür. Bu tip ortak özelliklere rastlanan kırık parçaların işlevleri kesin olarak belirlenemese de, yaygın oldukları dönemler hakkında bilgi edinilebilmektedir. Erken Bizans dönemine tarihlenen bardaklara ait olduğu düşünülen kaide veya ağız parçaları içinde, farklı formlara rastlanır. Kaide parçaları arasında erken Bizans döneminde yaygın olarak görülen bir tip, bir veya daha çok kalın cam ipliği sıralarının sarılmasıyla oluşturulan

18 Madeni zarflar veya askılar ile kandil olarak kullanıldığı düşünülen bu tipteki kaplar için bkz. Ö. Çömezoğlu, Akdeniz Çevresi Ortaçağ Camcılığı Işığında Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Cam Buluntuları, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2007, kat.no:63-66.

19 Philippi'de bulunan kaseler için bkz. A. C. Antonaras, 2007, **a.g.e.**, s. 53; Sumaqa için, G. L. Jacobson, **a.g.e.**, s. 333, fig. 1.1.

20 A. Von Saldern, **a.g.e.**, s. 60-61.

halka kaidelerdir.²¹ Bu tip, bardaklarda, şişelerde, sürahilerde ve kaselerde kullanılmıştır. Efes'te bulunup bardak veya kaselere ait olduğu düşünülen cam ipliğiyle yapılmış kaideler, 3.-5.yüzyıllarda görülürler, kontektleri nadiren 7.yüzyıla kadar tarihlenebilmektedir. Kalenderhane'de bulunan ve 7.yüzyıla tarihlenen boğumlu cam ipliği aplike ayaklı kabın muhtemelen konik gövdeli olduğu belirtilir. Khirbat El-Ni'ana'da bulunan, iki veya daha çok sıradan oluşturulan cam iplikli kaideler, kaselere ait olarak tanımlansalar da, şişe veya sürahi parçaları olabilecekleri de belirtilir.²² Yine erken Bizans dönemine tarihlenen şişe, kase ya da bardaklara ait olduğu düşünülen bir başka tip ise, halka kaidenin alttan belirli aralıklarla bir alet yardımı ile ittirilip şekillendirilerek damla formu verilmesiyle yapılır, Efes'teki örnekleri geç antik döneme tarihlenir, buluntu yerleri 2.-3.yüzyıldan 7.yüzyıl kontektine kadar gitmektedir. Suriye çevresinde 4.yüzyıla tarihlenen küresel gövdeli, "nar biçimli" olarak adlandırılan şişelerde, bu tipin bir çeşitlemesi görülür.²³

Biçim ve İşlevler Üzerine Değerlendirme:

Bizans döneminde yukarıda değinilen kaplar mutfak ve sofraya eşyası olarak tanımlanabilmekle beraber, çoğunluğunun işlevlerini kesin olarak belirleyebilmek oldukça zordur. Bu makalede sözünü ettiğimiz tipler "sofraya eşyası", ya da yabancı literatürde "tableware", "household" şeklinde adlandırılanlar arasında yaygın formlardır.²⁴

Kapların tanımlanması sırasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri isimlendirmeleridir. Mutfak kaplarında genel olarak iki işlevden söz edilebilir: saklama/depolama ve servis. Şişe/sürahiler ve kavanozlar, hem saklama, hem de servis amacıyla kullanılmış kaplar olma özelliğine sahip-

21 Bu tip, bardakların yanı sıra kase ve sürahilerde de kullanılmıştır. Örnekleri ve tarihlendirmelerine aşağıda ayrıca değinilecektir.

22 B. Czurda-Ruth, **a.g.e.**, no. 569-611; G. Şişmanoğlu, **a.g.e.**, 167-168, no.28; Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, **a.g.e.**, fig. 7.

23 B. Czurda-Ruth, **a.g.e.**, no.135-137.

24 Ü. Özgümüş, "Anadolu'da Bizans Dönemi Camcılığı", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 12 1994, s. 39; A. C. Antonaras, 2009, **a.g.e.**; Amorium'daki günlük kullanım amaçlı kaplar depolama kapları (şişeler, kulplu veya kulpsuz sürahiler, kavanozlar), servis kaseleri, içme kapları (kadeh ve bardak çeşitlemeleri) olarak tanımlanmaktadır, bkz. C. S. Lightfoot, "Glass Finds at Amorium", **Dumbarton Oaks Papers**, 59, 2005, s. 174.

tirler. Bardaklar, kadehler ve kaseler ise servis amacıyla kullanılmış olmalıdır. Bu çalışmada terminolojik açıdan birlik sağlayabilmek amacıyla yayınlarda farklı işlevde belirtilmediği taktirde şişe formlarının kulplu örneklerini, yonca ağızlı örnekleri ve akıtmalı kapları, sürahi olarak tanımlamayı doğru buluyoruz. Oval, silindirik ya da küresel formdaki gövde üzerinde çapın daraldığı ve ardından dışa açılan ağızla son bulduğu tipleri ise kavanoz olarak adlandırabiliriz.

Şişe, sürahi, kavanoz, kase, tabak, bardak, kadeh olarak tanımladığımız türler mutfak kabı olarak kullanılan formlar olmalarının yanında, yukarıda değinildiği gibi zaman zaman kozmetik saklama veya aydınlatma işlevinde kap formları olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Şişeler içinde bazı tiplerin parfüm saklama amacıyla kullanıldıkları tespit edilebilmiştir. Ancak kozmetik, ecza ya da farklı herhangi bir amaçla sıvı depolama işlerinde kullanıldığı düşünülen ortak bazı formlara da rastlanmaktadır. Bu yüzden kimi araştırmaların sonucunda, işlev bakımından kesin bir yargıya varılamamaktadır. Şişe formlarında boyut, içine koyulan sıvının miktarı, bu kabın ne amaçla kullanıldığını gösteren bir ölçüt olabilir, bu yüzden masa kaplarının kutsal yağ, parfüm ya da ilaç koyulan şişelerden daha büyük olması mümkündür. Örneğin pek çok minyatürde İncil yazarlarının veya azizlerin yanlarında, masalarında çeşitli formlarda şişe ve sürahiler görülür²⁵. 14.yüzyıla tarihlenen bir minyatürde ise, bir doktorun tasvir edildiği mekanın raflarında küresel gövdeli, uzun boyunlu büyük şişeler görülür, doktor elinde armudi gövdeli bir şişe tutmaktadır.²⁶ Bu kaplar, günlük hayatta sıklıkla kullanıldığını düşündüğümüz, çok miktarda örnekleri bulunmuş formlardır. Bu da aynı formların çeşitli alanlarda kullanılmış olabileceğini düşündürür. Benzer olarak Petra’da bulunan cam kaplar arasında tabaklardan bir kısmının paten, kadehlerin kalıs ya da küçük şişelerin kutsanmış yağ koymaya yarayan liturjik amaçlı kaplar olabilecekleri düşünülür. Aynı yerleşimde vaftizhanede kandillerle beraber şişeler de bulunmuştur.²⁷

25 Örnekleri için bkz. D. Buckton, **Byzantium: Treasures of Byzantine Art and Culture**, 1994, no.148, 176; K. Weitzmann, **Die Byzantinische Buchmalerei des IX. Und X. Jahrhunderts**, Berlin, 1935, no. 137, 169, 197; I. Spatharakis, **Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453**, Leiden, 1981, no.74, 77, 275, 289. Bu kapların boyutları ile ilgili yeterli veri yoktur, ancak form bakımından çeşitli örnekler vardır.

26 I. Spatharakis, **a.g.e.**, no. 251.

27 D. Keller ve J. Lindblom, “Glass Finds from the Church and the Chapel”, **Petra**,

Gündelik kullanıma yönelik cam objeler genelde sade ve az maliyetli kaplar olmalıdır. Sumaqa'daki konutlarda ve Sinagogda, zeytinyağı ve şarap ışığında bulunan serbest üfleme tekniğinde yapılmış, az bezemeli kapların, günlük hayatta yaygın kaplar oldukları düşünülmektedir. Sardis'te bulunan erken Bizans dönemi camlarında da benzer bir durum söz konusudur, süsleme olarak basit cam ipliği bezeme ve kalıba üfleme teknikleri uygulanmış, daha pahalı olan kesme, kazıma, zengin cam ipliği yapılmamıştır.²⁸ Genel olarak ucuz, günlük ev kullanımına yönelik kaplar oldukları öne sürülür. Şişe, sürahi, kavanoz, bardak gibi türlerde zaman zaman yoğun cam ipliği, altın-mine, kesme, kazıma tekniklerinde bezenmiş örnekler görülür. Bu kaplar, lüks kullanım kapları olmalıdır.

Kapların yukarıda da değinildiği gibi gerek buluntu yerlerinin, gerek form ve süslemelerinin özellikleri, gerekse resim sanatındaki örnekleri, işlevler hakkında bilgi edinilebilmesine yardımcı olabilmektedir. Örneğin bazı yemek sahnelerinde masanın üzerinde görülen kaplar, mutfak veya sofa eşyası olarak kullanılmış tipler hakkında ipucu verir. Mistra, Peribleptos'taki bir 14.yüzyıl duvar resminde masanın üzerinde cam olması muhtemel ayaklı kadehler görülür.²⁹ Aynaroz, Büyük Lavra ve Stavronikita manastırlarının trapeza apsiserindeki Son Akşam Yemeği sahnelerinde masa üstünde cam konik ve silindirik bardaklar, ayaklı kadehler, sürahiler, ayaklı ve vurma kaideli şişeler görülür (Resim 1).³⁰ Atina, Benaki Müzesi'nde bulunan "İbrahim ve Üç Melek" (Tekvin 18:1-15) konulu bir 14.yüzyıl ikonasında masanın üzerinde küresel gövdeli cam şişeler ve kase olarak tanımladığımız formun farklı malzemelerdeki benzerleri görülür.³¹ Ayrıca bu resimlerde cam olmasa da, masada ne tür kapların kullanıldığı hakkında fikir edinilebilir.

The Mountain of Aaron, The Finnish Archaeological Project in Jordan. Vol. 1, The Church and the Chapel, ed. Z. T. Fiema ve J. Frösen. Helsinki, 2008, s. 333-334, s. 358-359.

28 G. L. Jacobson, **a.g.e.**, s. 339-341; A. Von Saldern, **a.g.e.**, s. 36.

29 D. Papanikola-Bakirtzi, "At Home, Part 1: Ceramics of Everyday Life", **Byzantium 330-1453**, ed. R. Cormack ve M. Vassilaki, London, 2008, s. 142.

30 Büyük Lavra'daki duvar resmi 1535'e, Stavronikita'daki ise 1546'ya tarihlenirler, J. J. Yiannias, "The Refectory Paintings of Mount Athos: An Interpretation", **The Byzantine Tradition After the Fall of Constantinople**, ed. J. J. Yiannias, London, 1991, fig.4/10, fig.4/38.

31 K. Weitzmann, **Die Byzantinische Buchmalerei des IX. und X. Jahrhunderts**, Berlin, 1935, no.46.

Bizans dönemi cam eserlerinin form ve süsleme açısından gelişiminin etkenlerinden biri erken Bizans dönemindeki Roma etkisidir. Bu etki ile Akdeniz çevresinde erken Bizans döneminden itibaren görülen ortak özellikler, Emevi, Abbasi, Eyyubi, Fatımi dönemlerinde de Bizans imparatorluğunun sınırları içindeki yerleşimlerle ortak özellikler göstermeye devam etmiştir. Bazı form ve süslemelerde bölgesel değişiklikler olsa da, Gerasa, Deberia West, Ashqelon, Serçelimanı batığı camları arasında bu dönemin Bizans cam objeleri ile paralel özellikler taşıyan pek çok örneğe rastlanabilmektedir. Tablo 8 ve 9'daki şişeler ile Tablo 29'da değinilen bardak tipinin benzerleri, Fatımi dönemine ait Serçelimanı batığı buluntuları arasında görülebilmektedir.³² Korinth'te 11.-12.yüzyıl ortaları arasında Norman istilas sırasında çalışmış olan cam atölyesinde de Mısır'dan gelen ustaların çalıştığı bilinir.³³

Günlük ihtiyaçları karşılamak üzere yapılmış bu kapların form özelliklerinin, işlevlerinin sürekliliği sebebiyle tekrarlanmış oldukları, Tablo 1, 25, 27, 31, 32'de izlenebilmektedir. Ancak tablo 9, 10 ve 28'deki formların orta Bizans döneminden önce benzerlerine bu güne dek rastlanamaması; bunun yanında Tablo 6, 13, 22, 24'de tanımlanan formların erken Bizans döneminde yaygın formlar olarak tanımlanabilmeleri mümkün görülebilmektedir. Ortaçağ ile ilgili çalışmaların henüz yeterli düzeye ulaşamamış olması formların sürekliliğinin takip edilebilirliğini sınırlamaktadır. Kronolojik akış içinde bu kaplardaki değişiklikler, dönemlerinin belirli süsleme formlarının uygulanmalarıyla da ortaya çıkmaktadır. Tablo 1-2'deki cam ipliği süsleme şekli, Tablo 12'deki kazıma motifler, Tablo 13'de alt yüzdeki yazı, erken dönemdeki kazıma şeritler ve çökertme, Tablo 28'deki aplikeler, Tablo 32'de görülen baskı veya kalıba üfleme oval motifler dönemlerinin geleneklerini yansıtmaktadırlar.

Cam objeler içinde mutfak kullanımındaki türlere genel olarak bakıldığında, şişe/sürahi gibi saklama kaplarının örneklerine daha çok rastlanmaktadır, bunun sebebi, yukarıda da değindiğimiz gibi şişe ve sürahilerin bir kısmının başka işlevler için de kullanılmasından kaynaklanmalıdır.

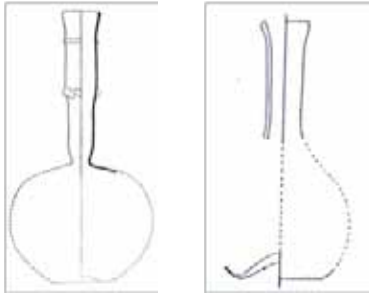
32 A. Özet, **a.g.e.**, no. 121-123, 125, 114.

33 C. Meyer, **a.g.e.**; D. B. Harden, **a.g.e.**; N. Katsnelson ve R. E. Jackson Tall, **a.g.e.**; G. Bass ve F. A. Van Doornink, Jr. "An 11th Century Shipwreck at Serçeliman, Turkey", **American Institute of Nautical Archaeology**, 7, 1978; G. R. Davidson, 1952, **a.g.e.**, s. 83.

Doğrudan günlük ihtiyaçları karşılamak üzere yapılmış bu kapların form özellikleri işlevlerine bağımlı olarak gelişmiştir. Bu yönleriyle, dönemlerinin zevklerini yansıtsalar da form açısından süreklilik göstermeleri en önemli özellikleridir. Öte yandan bu süreklilik işlevlerin tanımlanmasında ve tarihlendirmede zorluklar yaratmaktadır. Bizans dönemi cam sanatı araştırmalarında yeni buluntuların değerlendirilmesiyle bu sorunların çözülmesinde yeni adımlar atılması beklenmektedir.

ŞİŞELER/SÜRAHİLER

Tablo 1	Şişeler/Sürahiler 1	
<p>Form tanımı</p>	<p>Orta yükseklikteki silindirik boynun üzerinde konik ya da dışa açılan ağız. Oval, küresel, armudi ya da kısa silindirik gövde. 18-24cm. arası yükseklikte örnekleri mevcuttur. Boyun kısmının, Gerasa ve Kefar Ara'da buluntularındaki gibi alta doğru genişlediği veya sıkıştırıldığı gözlenebilmektedir.</p> <p>Korinth'deki orta Bizans dönemi ve sonrasına tarihlenen örneklerde olduğu gibi kaide derin vurma-halka formuyla veya boyundaki boğum ile değişiklik geçirebilmektedir.</p>	 <p>Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig. 13.</p>
<p>Süsleme</p>	<p>Boyun ve ağızda cam ipliği sarılarak bezenmiş örnekleri vardır. Ağız kenarında tek sıra cam ipliği uygulanan şişeler de söz konusudur.</p> <p>Kefar'Ara'da olduğu gibi çöktürme tekniğinde bezeme görülmektedir.</p>	 <p>G.R. Davidson, 1952, a.g.e., no. 781.</p>
<p>Örnekler</p>	<p>Kefar'Ara 3-4. Yüzyıl, 5-6.yüzyıl V. Sussman, a.g.e., s. 99, pl. XXVIII/8, 14.</p> <p>Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig. 13.</p> <p>Gerasa 7.yüzyıl C. Meyer, 1988, a.g.e., fig.9/o-s.</p> <p>Korinth 11-12.yüzyıl-geç Bizans ve sonrası, G.R. Davidson, 1952, a.g.e., no. 780, 781.</p> <p>Saraçhane 7.yüzyıl J. Hayes, a.g.e., no.25.</p>	

Tablo 2		Şişeler/Sürahiler 2
Form tanımı	Silindirik boyunlu, basit ağızlı, oval, silindirik ya da küresel gövdeli. Samaria-Sebaste, Anermurium Nekropolis kilisesi ve Gerasa buluntularında olduğu gibi boynun alttan sıkıştırıldığı örnekler vardır.	
Süsleme	Boyun kısmında cam ipliği sarılmış örnekler mevcuttur. Khirbat El-Ni'ana, Kalenderhane ve Ashqelon örneklerinde boyunda veya gövdede kalıba üfleme spiral ya da dikey yivler görülür.	
Örnekler	<p>Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig. 35.</p> <p>Ashqelon 4-7.yüzyıl N. Katsnelson ve R.E. Jackson Tall, a.g.e., fig.2/ no.9-14.</p> <p>Samaria Sebaste 6.yüzyıl G. M. Crowfoot, a.g.e., s. 418, fig.99/1.</p> <p>Anemurium Nekropolis Kilisesi 6.yüzyıl-7.yüzyıl başı E. M. Stern, 1985, a.g.e., s. 48-49.</p> <p>Saraçhane 6-7.yüzyıl J. Hayes, a.g.e., no.35-36.</p> <p>Kalenderhane 6-7.yüzyıl G. Şişmanoğlu, a.g.e., s. 166, no.11-12.</p> <p>Gerasa 7.yüzyıl ortası C. Meyer, 1988, a.g.e., fig. 11/B-G</p>	

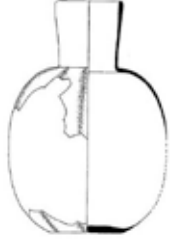
Tablo 3		Şişeler/Sürahiler 3a
Form tanımı	Konik boyun, gövde formu oval, armudi veya küresel. Yükseklik 11-25 cm. arasında değişebilmektedir.	
Süsleme	Cam ipliği şeritler, sıkıştırma, kazıma veya gövdenin alt seviyesinde aletle sıkıştırılarak yapılmış dikey yivler.	

Örnekler	<p>Eskişehir Müzesi 3-5. yüzyıl Y. Olcay, 2001, a.g.e., no.25-27.</p> <p>Bergama Müzesi 3-5.yüzyıl C. Atilla ve B. Gürler, a.g.e., no. 169-175.</p> <p>Filistin çevresi 4.yüzyıl E. M. Stern, 2001, a.g.e., no.104-105.</p> <p>Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G. M. Crowfoot, a.g.e., fig. 95/7,9,10.</p> <p>Kefar' Ara 5-6.yüzyıl V. Sussman, a.g.e., s. 99, pl.XXVIII/12-13.</p> <p>Sardis erken Bizans dönemi A. Von Salern, a.g.e., s. 69-70.</p>
-----------------	---

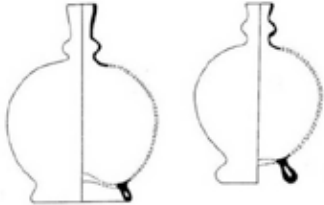
Tablo 4	Şişeler/Sürahiler 3b	
Form tanımı	Konik boyun, uzun silindirik gövde, vurma kaide. Yükseklik 20 cm.	
Süsleme	-	
Örnekler	Sardis s. 71.	6-7.yüzyıl A. Von Saldern, a.g.e. , no. 488.

Tablo 5	Şişeler/Sürahiler 4	
Form tanımı	Silindirik veya konik boyun üzerinde düz veya dışa açılan ağız. Gövde oval veya armudi formudur.	
Süsleme	Gövdede kazıma şeritler, çöktürme, aletle yapılmış dikey yivler.	
Örnekler	<p>Bodrum Müzesi 2-4.yüzyıl no.96-99.</p> <p>Bergama Müzesi 2-4.yüzyıl Gürler, a.g.e., no. 270-285.</p> <p>Filistin çevresi 4.yüzyıl a.g.e., no.106.</p>	<p>E. M. Stern 2001, a.g.e., no.106.</p> <p>A. Özet, a.g.e.,</p> <p>C. Atilla ve B.</p> <p>E. M. Stern 2001,</p>

Tablo 6	Şişeler/Sürahiler 5a	 <p>S. H. Young, a.g.e., no.86;</p>
Form tanımı	Kısa konik boyun, silindirik küresel gövde.	
Süsleme	-	
Örnekler	<p>Kourion geç Roma-erken Bizans S. H. Young, a.g.e., s. 502. Efes geç Roma-erken Bizans B. Czurda-Ruth, a.g.e., s. 199-200.</p>	

Tablo 7	Şişeler/Sürahiler 5b	 <p>Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.10.</p>
Form tanımı	Kısa konik boyun, küresel gövde.	
Süsleme	Dikey kalıba üfleme yivler.	
Örnekler	<p>Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.10.</p>	

Tablo 8	Şişeler/Sürahiler 6	
Form tanımı	Dışa çekik ağız, alta doğru genişleyen boyun, silindirik ya da konik gövde.	
Süsleme	Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında boyun kısmı bulunan örnekte kazıma tekniğinde bezeme. (Serçelimanı batığındaki Fatımi dönemi benzerlerinde gövde ve boyunda şeritler ile gövdede arslan figürleri vardır. Bkz. A. Özet, a.g.e. , no.121-123).	 <p>a, Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.1. b, G. R. Davidson, 1952, a.g.e., no.749.</p>
Örnekler	Korinth 1952, a.g.e. , no.749. Demra Aziz Nikolaos Kilisesi 2010, a.g.e. , no.1-3.	9.yüzyıl G. R. Davidson, 11.yüzyıl Ö. Çömezoğlu,

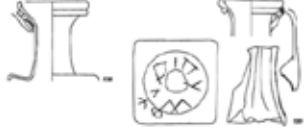
Tablo 9	Şişeler/Sürahiler 7	
Form tanımı	Kısa boğumlu boyun, oval ya da küresel gövde, halka kaide. Benzer kaplar, Korinth'de farklı gövde formları ile 11-12.yy'dan Türk dönemine kadar görülürler, bkz. (G.R. Davidson,1952, a.g.e. , no.782,784).	
Süsleme	Korinth'deki oval gövdeli bir örneğin gövdesinde iki yerde çöktürme görülür. Serçelimanı batığı, Fatımi dönemi buluntuları arasında gövdesinde sıkıştırma bezeme uygulanmış bir örnek bulunmaktadır (A. Özet, a.g.e. , no.125).	 <p>Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.4-5 (Y. Olcay 1997, a.g.e., no.446-447)</p>
Örnekler	Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e. , no.4-5. Korinth 11-12.yüzyıl G.R. Davidson,1952, a.g.e. , no.773-776.	

Tablo 10	Şişeler/Sürahiler 8	 <p>G.R. Davidson,1952, a.g.e., no.764</p>
Form tanımı	Silindirik boyun, silindirik gövde.	
Süsleme	-	
Örnekler	Korinth 11-12.yüzyıl G.R. Davidson,1952, a.g.e. , no.764-765.	

Tablo 11	Şişeler/Sürahiler 9a	 <p>V. Sussman, a.g.e., s. 99, fig. 4/1.</p>
Form tanımı	Kısa boyun, konik ağız, oval veya küresel gövde. Bilinen örnekleri tek kulpludur.	
Süsleme	Ağız ve boyunda cam ipliği şeritler, gövdede kalıba üfleme, aletle sıkıştırılarak oluşturulmuş dikey yivler veya kazıma tekniğinde geometric bezeme ve yazı.	
Örnekler	Selanik 3-5.yüzyıl A. C. Antonaras, 2009, a.g.e. , s. 76. Sumaqa 4.yüzyıl G. L. Jacobson, a.g.e. , fig.2/26-32. Suriye-Filistin çevresi 4.yüzyıl E. M. Stern, 2001, a.g.e. , no.95-96, 58. Kefar' Ara 4-6.yüzyıl V. Sussman, a.g.e. , 99, fig. 4/1.	

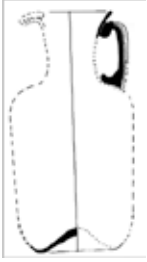
Tablo 12	Şişeler/Sürahiler 9b	 <p>E. M. Stern 2001, a.g.e. no.59.</p>
Form tanımı	Konik ağız, kısa boyun, silindirik gövde.	
Süsleme	Ağız kenarında tek sıra cam ipliği, gövdede kazıma tekniğinde yapılmış geometric motifler.	

Örnekler	Doğu Akdeniz çevresi Stern, 2001, a.g.e. , no. 59-60.	4.yüzyıl	E. M.
-----------------	---	----------	-------

Tablo 13	Şişeler/Sürahiler 10		
Form tanımı	Dışa açılan ağız, kısa boyun, dörtgen kesitli gövde.		
Süsleme	- (Alt yüzde yazıt bulunmaktadır)		
Örnekler	Efes geç antik, 5-7.yüzyıl B. Czurda-Ruth, a.g.e. , s. 938-940		

Tablo 14	Şişeler/Sürahiler 11a		
Form tanımı	Yonca ağızlı, oval gövdeli, kulplu. Ayaklı örnekleri de mevcuttur.		
Süsleme	Ağız kenarında ve boyunda tek veya daha çok şeritler halinde cam ipliği.		
Örnekler	Suriye-Filistin çevresi 4.yüzyıl E. M. Stern, 2001, a.g.e. , no.93-94. Gerasa 630-670(yerleşimin geç Bizans-erken Emevi dönemi) C. Meyer, 1988, a.g.e. , fig.11/a.		

Tablo 15	Şişeler/Sürahiler 11b	 <p>S. H. Young, a.g.e., s. 505- no.107.</p>
Form tanımı	Yonca ağızlı, kulplu ve oval gövdeli. 14cm.yüksekliğinde küçük boyutlarıyla dikkat çeker.	
Süsleme	-	
Örnekler	Kourion erken Bizans dönemi S. H. Young, a.g.e. , s. 505- no.107-108.	

Tablo 16	Şişeler/Sürahiler 12	 <p>S. H. Young, a.g.e., s. 505- no.106.</p>
Form tanımı	Dışa açılan ağız, kısa yassı kulp, silindirik gövde.	
Süsleme	-	
Örnekler	Kourion 6.yüzyıl kontekstinden S. H. Young, a.g.e. , s. 505- no.106.	

KAVANOZLAR

Tablo 17	Kavanozlar 1	 <p>G. M. Crowfoot, a.g.e., fig.95/15-17.</p>
Form tanımı	Dışa açılan veya konik ağız, küresel gövde. Bu tipin, ağız kenarında 2 ya da 3 küçük kulba sahip örnekleri de vardır.	
Süsleme	Gövdede çökertme, ağız ile gövde arasında zikzak cam ipliği, ağızda cam ipliği şerit, gövdede diket ve spiral yivler. Ağız kenarında yatay bir profil de olabilmektedir.	

Örnekler	<p>Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., s. 94-95.</p> <p>Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G. M. Crowfoot, a.g.e., fig.95/15-17.</p> <p>Suriye-Filistin çevresi 4-6.yüzyıl E. M. Stern, 2001, a.g.e., no.116-125, 175-176.</p>
-----------------	---

Tablo 18	Kavanozlar 2	 <p>S. H. Young, a.g.e., no.102</p>
Form tanımı	Yüksek konik veya bombeli ağız, küresel ya da oval gövde.	
Süsleme	-	
Örnekler	Kourion 7.yüzyıl S. H. Young, a.g.e. , no.102-105.	

Tablo 19	Kavanozlar 3	 <p>Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.16,18.</p>
Form tanımı	Dışa açılan ağız, küresel gövde. Bu boyutlara uygun bir de kapak bulunmuştur. 2.4cm. çapındaki düz dip kısmını cam ipliğinden bir sıra şerit destekler.	
Süsleme	-	
Örnekler	Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11-13.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e. , no. 16,18.	

Tablo 20	Kavanozlar 4	 <p>Y. Olcay 2001, fig1/d-g.</p>
Form tanımı	Dışa açılan ağız, oval gövde. Vurma ve halka kaideli örnekleri mevcuttur. Bu tipteki kapların gövde formlarında küçük değişiklikler gözlenebilmektedir.	
Süsleme	Ağızdan gövdeye geçişte cam ipliğinden bir veya daha çok şerit.	
Örnekler	Eskişehir Müzesi 3-4.yüzyıl Y. Olcay, 2001, a.g.e. , s. 149-150. Bergama Müzesi 2-4.yüzyıl C. Atila ve B. Gürler, a.g.e. , no. 289-292.	

Tablo 21	Kavanozlar 5	 <p>G. M. Crowfoot, a.g.e., fig.95/18.</p>
Form tanımı	Konik ağızlı, silindirik gövdeli, vurma kaideli. Bu kabın biri dikey, diğeri yatay yerleştirilmiş iki de kulbu vardır.	
Süsleme	-	
Örnekler	Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G. M. Crowfoot, a.g.e. , fig.95/18.	

BARDAKLAR

Tablo 22	Bardaklar/Kadehler 1	 <p>G.M. Crowfoot, a.g.e., fig.95/20.</p>
Form tanımı	Tipin en önemli ortak özelliği kalın ve düze yakın kaideleridir. Tam bulunmuş örneklerde dışa açılan ağız altında silindirik gövde.	
Süsleme	Dışa açılan ağız ile silindirik gövde arasında 1 sıra cam ipliği.	

Örnekler	Sumaqa 3.yüzyılın ikinci yarısı-4.yüzyıl G.L. Jacobson, a.g.e. , s. 335, fig.2/17-22.
	Migdal Ashqelon 4.yüzyıl N. Katsnelson, a.g.e. , fig.2/1-2.
	Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e. , fig.8/3-9.
	Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G.M. Crowfoot, a.g.e. , fig.95/20.

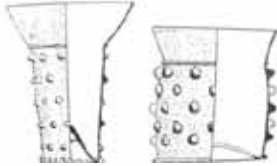
Tablo 23	Bardaklar/Kadehler 2	 <p>B. Czurda-Ruth, a.g.e., no.362-363.</p>
Form tanımı	Düz kesilmiş ağızlı, hafif şişkin formlu silindirik gövdeli.	
Süsleme	Çökertme	
Örnekler	Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G.M. Crowfoot, a.g.e. , s. 413, no.21. Efes Roma dönemi-7.yüzyıl B. Czurda-Ruth, a.g.e. , no.361-363.	

Tablo 24	Bardaklar/Kadehler 3	 <p>Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., s. 91-92, fig.8/1.</p>
Form tanımı	Düz kesilmiş ağızlı, konik formlu.	
Süsleme	Kazıma şeritler.	
Örnekler	Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e. , s. 91-92, fig.8/1-2. Selanik 5-6.yüzyıl A. C. Antonaras, 2009, a.g.e. , fig.8/16.	

Tablo 25		Bardaklar/Kadehler 4
Form tanımı	Konik gövdeli, vurma halka veya vurma kaideli olabildiği gibi, ayaksız yüksek kadeh formunda örnekleri de mevcuttur.	 <p>Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no. 85-87-92 (Y. Olcay, 1997, a.g.e., s. 443,445)</p>
Süsleme	Gerasa'da 4-5.yüzyıla tarihlenen örnekleri arasında yatay zincir şeklinde cam ipliği şeritli; 12-13.yüzyıl örnekleri arasında ise kalıba üfleme tekniğinde yapılmış yivli örnekleri vardır.	
Örnekler	<p>Selanik 4-6.yüzyıl A. C. Antonaras, 2009, a.g.e., s. 78. Gerasa 4-5.yüzyıl, 7-8.yüzyıl ortaları C. Meyer, 1988, a.g.e., fig.5/s-z, fig.6/A-C. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11-13.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., s. 154. Y. Ötügen, a.g.e., s. 551. Anemurium Nekropolis Kilisesi 13.yüzyıl E.M. Stern 1985, a.g.e., s. 52-56.</p>	

Tablo 26		Bardaklar/Kadehler 5
Form tanımı	Çan biçimli, "bell-shaped" olarak tanımlanır. Dışa açılan ağzın altında hafif şişkin konik gövde. Yuvarlak kaide hafifçe vurmazdır.	 <p>A. Von Saldern, a.g.e., 68-69, no.472.</p>
Süsleme	-	
Örnekler	Sardis 6.yüzyıl A. Von Saldern, a.g.e. , s. 68-69, no.472.	

Tablo 27	Bardaklar/Kadehler 6	
Form tanımı	Ağız formları değişiklik gösterir, gövde silindirik formudur.	
Süsleme	Özellikle Suriye kökenli örneklerde kalıba üfleme geometrik motifler görülür. Korinth’de bulunan bu tip bir ağız kenarında cam ipliğiyle birlikte gövdede kalıba üfleme kaburgalar görülür.	 <p>C. Meyer, 1988, a.g.e., fig.8/A-B.</p>
Örnekler	Gerasa 4.yüzyıl ortası-7.yüzyıl ortası C. Meyer, 1988, a.g.e. , fig.8/A-C. Suriye 4-5.yüzyıl E. M. Stern, 2001, a.g.e. , no.115. Korinth 11-12.yüzyıl ortası G. R. Davidson, 1952, a.g.e. , no.746.	

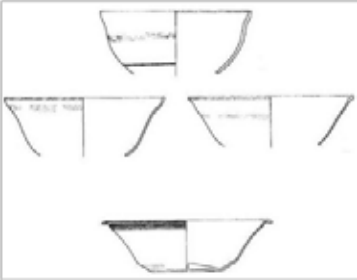
Tablo 28	Bardaklar/Kadehler 7	
Form tanımı	Noktalamalı bardaklar, “pruned beakers” olarak tanımlanırlar. En önemli ortak özellikleri süslemeleridir. Yüksek konik ağızlı bu tipin iki çeşitlenmesi vardır: Birinde gövde konik formudur ve kaideye aletle dalgalanmalar yapılmıştır. Diğerinde ise gövde silindirik, vurma kaide cam ipliği ile şekillendirilmiştir.	 <p>G.R. Davidson, 1952, a.g.e., no.442, 444.</p>
Süsleme	Konik ağızdan gövdeye geçişte bir sıra cam ipliği. Gövdede renksiz, mavi, veya her iki renkte aplik noktalamalar.	
Örnekler	Korinth 11.yüzyıl G.D.Weinberg, a.g.e. , s. 135-137. G.R. Davidson, 1940, a.g.e. , s. 308. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11-13.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e. , s. 155. Saraçhane 11-13.yüzyıl J. Hayes, a.g.e. , no.68. Apulia 12.yüzyıl D.B. Harden, 1966, a.g.e. , s. 74-75.	

Tablo 29	Bardaklar/Kadehler 8	
Form tanımı	Küresel formlu bu tipte ağız çapı gövde çapından küçüktür. Tam form veren benzer bir örnek Serçelimanı batığı buluntuları arasında mevcuttur (A. Özet, a.g.e. , no.114.)	 Ö. Çömezoğlu 2010, a.g.e. , no.83
Süsleme	Bir veya daha çok sıranın oluşturduğu cam ipliği şeritler.	
Örnekler	Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11-13.yüzyıl	Ö. Çömezoğlu 2010, a.g.e. , no.83.

KASELER/TABAKLAR

Tablo 30	Kaseler/Tabaklar 1	
Form tanımı	Alçak ve yayvan formludurlar. Dışa açılan ağız formu yuvarlatılarak ya da genişçe katlanarak şekillendirilmiştir. Basit ağızlı örnekleri de vardır. Ağız çapları genel olarak 22-24 cm. arasındadır, 15 veya 28 cm. çapında örnekler de mevcuttur. Halka kaide yaygındır. Ağız kenarları katlanarak şekillendirilmiş bazı örneklerde bu katlanma Khirbat El-Ni'ana ve Gerasa'da olduğu gibi gövdenin alt seviyesine kadar devam eder.	 G.L. Jacobson, a.g.e. , fig.1/6.
Süsleme	Sumaqa'daki örneklerde ağız kenarına yakın yatay profil görülür.	

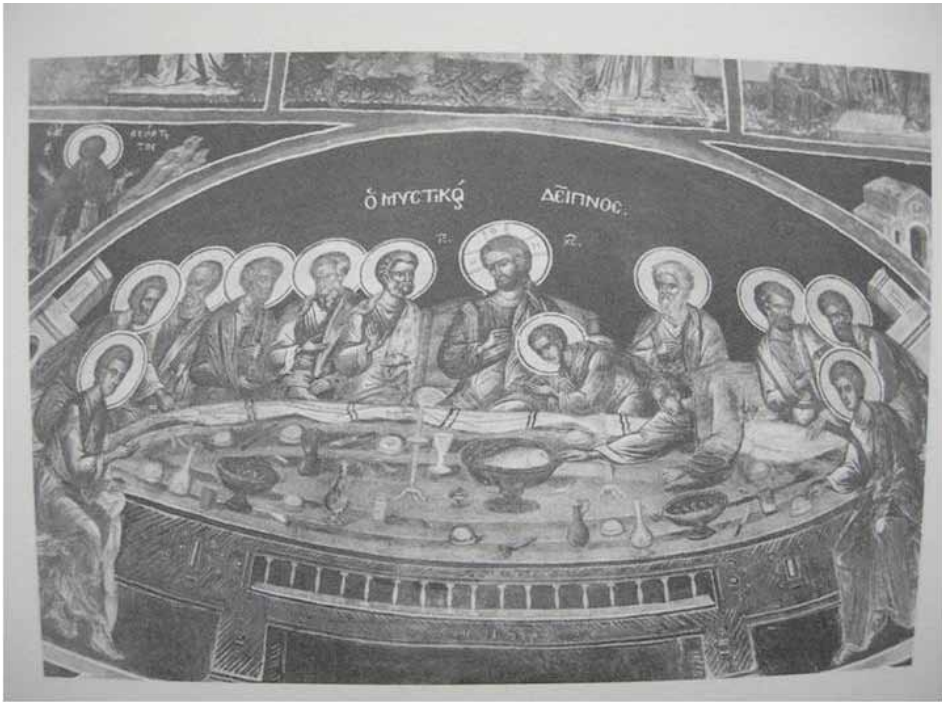
Örnekler	<p>Sumaqa 3.yüzyıl sonu-4.yüzyıl G.L. Jacobson, a.g.e., s. 333.</p> <p>Migdal Ashqelon 4.yüzyıl N. Katsnelson, a.g.e., fig.1/2-3.</p> <p>Khirbat El-Ni'ana 4.yüzyıl Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig.2/9.</p> <p>Gerasa 4.yüzyıl ortası-5.yüzyıl C. Meyer, 1988, a.g.e., fig.6/L-M.</p> <p>Samaria Sebaste 4-5.yüzyıl G.M. Crowfoot, a.g.e., s. 417-418.</p> <p>Ashqelon 5-7.yüzyıl N. Katsnelson-R.E. Jackson Tall, a.g.e., s. 100-101.</p>
-----------------	--

Tablo 31	Kaseler/Tabaklar 2	
Form tanımı	<p>Konik formlu derin kaseler. Ağız formu çeşitlidir. Düz kesilmiş, yuvarlatılmış, dışa çekik, dışa açılan veya içe dönük ağızlı örnekleri vardır.</p> <p>Khirbat El-Ni'ana'da bu tipin alçak ve yayvan sayılabilecek örnekleri de bulunmuştur.</p>	 <p>Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig.4/1-3; fig.5/3.</p>
Süsleme	<p>Kesme, cam ipliği ve kalıba üfleme.</p> <p>Özellikle Khirbat El-Ni'ana ve Tarsus'ta bulunanlar gibi bu tipin düz kesilmiş ağızlı geç Roma-erken Bizans dönemi örneklerinde gövdedeki kazıma şeritler tipiktir.</p> <p>Demre Aziz Nikolaos Kilisesi ve Korinth'de bulunanlar gibi orta Bizans dönemi kaplarında kalıba üfleme süsleme uygulanmıştır</p>	
Örnekler	<p>Khirbat El-Ni'ana geç Roma-erken Bizans dönemi Y. Gorin-Rosen ve N. Katsnelson, a.g.e., fig.4/1-3; fig.5/1-3.</p> <p>Tarsus erken Bizans dönemi Y. Olcay, 1998, a.g.e., s. 172, res. 3.</p> <p>Ashqelon 4-5.yüzyıl N. Katsnelson ve R. E. Jackson-Tall, a.g.e., fig. 1/8.</p> <p>Kefar'Ara 4-6.yüzyıl V. Sussman, a.g.e., s. 99, fig.4/10.</p> <p>Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 10-13.yüzyıl Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., s. 150.</p> <p>Korinth 11-12.yüzyıl G.R. Davidson, 1952, a.g.e., no.736.</p>	

Tablo 32	Kaseler/Tabaklar 3a	
Form tanımı	Küresel formlu derin kaseler. Ağız formlarında geniş çeşitliliğe sahip bir tiptir.	 <p>a, Ö. Çömezoğlu, 2007, a.g.e., no.237. b, Ö. Çömezoğlu, 2010, a.g.e., no.75.</p>
Süsleme	Cam ipliği şeritler, kazıma şeritler, kalıba üfleme yivler ve motifler. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi geç Roma-erken Bizans dönemi kaplarında kazıma şeritler veya gövdede iki kez katlanma ile oluşturulmuş yatay bir şerit bulunmaktadır. Bu süsleme bu dönemin çeşitli formlarında uygulanan yaygın bir süslemedir. Amorium 'da bulunan orta Bizans dönemi örneklerinde sıkıştırma oval motifler, Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nin aynı dönem buluntuları arasındaysa bununla beraber kalıba üfleme tekniğinde yapılmış motifler veya yivler söz konusudur.	
Örnekler	Sumaqa 4.yüzyılın ikinci yarısı G.L. Jacobson, a.g.e. , s. 333, fig.1/1. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi geç Roma dönemi (Resim 10.c, 3-4. yüzyıl) Ö. Çömezoğlu 2010, a.g.e. , no. 75. Amorium 10-11.yüzyıl C.S. Lightfoot, v.d.,1999 a.g.e. , s. 343, fig.H/15. Korinth 11.yüzyıl-12.yüzyıl ortaları G. R. Davidson,1952, a.g.e. , no.691-693. Demre Aziz Nikolaos Kilisesi 11-13.yüzyıl Ö. Çömezoğlu 2010, a.g.e. , no.150-152.	

Tablo 33	Kaseler/Tabaklar 3b	
Form tanımı	Küresel formlu derin kase. Yuvarlatılmış ağzın çapı gövde çapından küçüktür.	 <p>G.R. Davidson 1952, a.g.e., no. 698</p>
Süsleme	Cam ipliği şeritler ve applike. Opak kırmızı renk de cam ipliği bezemede kullanılmıştır.	
Örnekler	Korinth 11-12.yüzyıl G. R. Davidson, 1952, a.g.e. , no. 698.	

Tablo 34	Kaseler/Tabaklar 4	 <p>Y. Olcay, 1998, a.g.e., s. 171, res.2.</p>
Form tanımı	Silindirik formlu derin kase.	
Süsleme	Kalıba üfleme tekniğinde yapılmış geometrik motifler.	
Örnekler	Tarsus 4-7.yüzyıl örnekleri ile karşılaştırılır Y. Olcay, 1998, a.g.e. , s. 171, res.2.	

Resim 1: Athos, Büyük Lavra Manastırı, trapeza apsisi, Son Akşam Yemeği (J: J. Yiannias, **a.g.e.**, fig. 4/10)

Tablolarda Kullanılan Yayınlar İçin Kaynakça

Antonaras, A. C., “Glass Vessels from Roman and Early Christian Thessaloniki and Its Surroundings (1st Century BC – 6th Century AD)”, **AIHV, 17. Brussels**, 2009, s. 74-79.

Atilla, C. ve B. Gürler, **Bergama Müzesi Cam Eserleri**, İzmir, 2009.

Crowfoot, G. M., “Glass”, **Samaria-Sebaste III: The Objects**, ed. G. M. Crowfoot, 1957, s. 403-421.

Czurda-Ruth, B., **Hanghaus 1 in Ephesos, Die Glaser**, Wien, 2007.

Çömezoğlu, Ö., Akdeniz Çevresi Ortaçağ Camcılığı Işığında Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Cam Buluntuları, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2007.

Çömezoğlu, Ö., “Demre Aziz Nikolaos Kilisesi’nden Günlük Kullanım İşlevli Cam Eserler”, **Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. Yıldız Ötügen’e Armağan**, ed. S. Doğan ve M. Kadiroğlu, İstanbul, 2010, s. 136-156.

Davidson, G. R., “A Medieval Glass Factory at Korinth”, **American Journal of Archaeology**, XLIV, 1940, s. 297-324.

Davidson, G. R., **Corinth Vol. XII: The Minor Objects**, 1952.

Gorin-Rosen Y. ve N. Katsnelson, “Local Glass Production in the Late Roman-Early Byzantine Periods in Light of the Glass Finds from Khirbat El-Ni’ana”, **Atiqot**, 57, 2007, s. 73-154.

Harden, D. B., “Some Glass Fragments Mainly of the 12th-13th Century A.D. from Northern Apulia”, **Journal of Glass Studies**, VIII, 1966, s. 70-79.

Hayes, J., **Saraçhane**, 1992.

Jacobson, G. L., “The Glass Vessels from Horvat Sumaqa”, **Sumaqa: A Roman and Byzantine Jewish Village on Mount Carmel, Israel**, ed. S. Dar, Oxford, 1999, s. 333-344.

Katsnelson, N., “Glass Vessels from the Painted Tomb at Migdal Ashqeon”, **Atiqot**, XXXVII, 1999, s. 67-82.

Katsnelson, N. ve R. E. Jackson Tall, "The Glass Vessels from Ashqelon, Semadar Hotel", **Atiqot**, 48, 2004, s. 99-109.

Lightfoot, C. S., v.d., "The Amorium Project: Yhe 1997 Study Season", **Dumbarton Oaks Papers**, 53, 1999, s. 327-349.

Meyer, C., "Glass from the North Theater Byzantine Church and Surroundings at Jerash, Jordan", **Basor Supplements**, ed. Walter E. Rast, no.25, 1988, s. 175-214.

Olçay, Y., Antalya'nın Demre (Kale) İlçesi'ndeki Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı, 1989-1995 Yılları Cam Buluntuları. Ankara, Hacettepe Üniversitesi 1997.

Olçay, Y., "Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı Cam Buluntuları" **Adalya**, III, 1998, s. 169-177.

Olçay, Y., "Ancient Glass Vessels in Eskişehir Museum", **Anatolian Studies**, 51, 2001, s. 147-157.

Ötüken, S. Y., "1996 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı", **Kültür Bakanlığı, XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara 1998a/II, s. 541-566.

Özet, A., **Dipten Gelen Parıltı**, Ankara 1998.

Saldern, A. Von, **Ancient and Byzantine Glass from Sardis**, London, 1980.

Stern, E. M., "Ancient and Medieval Glass from the Nekropolis Church at Anemurium", **Annales du IX. Congress de l'Association Internationale pour l'Hisorie du Verre**, 1985, s. 35-63.

Stern, E. M., **Römisches, Byzantinisches und Frühmittelalterliches Glass. 10 v. Chr-700 n. Chr.**, Stuttgart, 2001.

Sussman, V., "A Burial Cave at Kefar'Ara", **Atiqot XI**, 1976, s. 92-101.

Şişmanoğlu, G., "Byzantine and Ottoman Glass", **Kalenderhane in Istanbul, The Excavations: Final Reports on the Archaeological Expedition and Restoration at Kalenderhane Camii 1966-1978**, ed. C. L. Striker ve Y. D. Kuban, Mainz, 2007, s. 165-174.

Weinberg, G. D., "A Medieval Mystery: Byzantine Glass Production", **Journal of Glass Studies**, XXII, 1975, s. 127-141.

Young, S. H., "Glass", **Kourion: Excavations in the Episcopal Precinct**, ed. A. H. S. Megaw, Washington D.C., 2007, s. 485-526.

